

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2016 Yıl:4, Sayı:7
Sayfa:172-194

ISSN: 2147-8872

ŞEYH SAFİ TÜRBESİ'NİN ARŞİV BELGELERİNDE TÜRKÇE ŞAHIS VE UNVAN ADLARI

Namıq Musalı*

Özet

Şeyh Safi Türbesi'nin arşiv belgeleri Azerbaycan'ın ve özellikle de Erdebil yöresinin tarihiyle ilgili en zengin vesikalar külliyyatıdır. Günümüzde İran'ın çeşitli kuruluşlarına dağılmış olan bu belgeler İranlı bilim adamı E. Şeyhül-Hükemâyî tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda izahlı katalog şeklinde tertip edilmiş ve yayınlanmıştır. Bu katalogdaki belgeleri inceleyerek, Erdebil ve civarındaki bölgelerde kullanılmış olan Türkçe isimleri tespit etmeye çalıştık. Araştırmalarımız sırasında 865 belgede 176 kez Türkçe isimlerle karşılaştık. Toplam 114 adet halis Türkçe şahıs ismi ortaya çıkardık. Bunlardan 92'si erkek ismi, 21'i kadın ismidir. Rastladığımız isimlerden birisi ise hem erkekler, hem de kadınlar için kullanılmıştır. Bu bulguların Azerbaycan onomastiğine ve Türkçe şahıs adlarının tarihî gelişimine dair yürütülen araştırmalara katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Safi Türbesi, arşiv belgeleri, Erdebil, Türkçe isimler, onomastik.

TURKISH PERSONAL NAMES IN THE ARCHIVE DOCUMENTS OF SHEIKH SAFI'S TOMB

Abstract

Archive documents of Ardabil Shrine are the richest corpus of documents on the history of Azerbaijan, especially Ardabil. In our days these documents are scattered to different institutions of Iran. But Iranian scholar E. Seikh al-Hokamayi in the result of his investigations prepared and published an annotated catalog of these documents. Studying this catalog we tried to identify Turkish names which were used in Ardabil and surrounding areas. In this study we encountered 176 times to Turkish names in 865 documents and found 114 pure Turkish names. 92 of them are male names and 21 of them are female names. One of the

• Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi,
namiq.musali@gmail.com

names used both for men and women. We believe that these findings will contribute to Azerbaijani onomastic and researches on historical evolution of Turkish names.

Key Words: Sheikh Safi's Tomb, archive documents, Ardabil, Turkish names, onomastic.

Giriş

Tarihî kaynaklarda yer alan Türkçe isimlerin belirlenmesi ve incelenmesi, dil tarihimizin öğrenilmesi açısından belli bir önem arz etmektedir. Ayrıca bu isimler, ecdadımızın dünyaya bakışını, milli kültürünü, manevi değerlerini, ruh hâlini, arzu ve dileklerini, sosyal düzenini günümüze yansıtan birer örnektir. Türk onomastiğiyle ilgili çok sayıda araştırmaların yapılmasına rağmen bu yönde ortaya çıkarılacak yeni vesikaların ve kaynakların, konunun incelenmesine bir zenginlik katacağı kanaatindeyiz. Makalemiz kapsamında Erdebil yöresiyle ilgili yüzlerce belgeyi tarayarak Türkçe isimleri derlemeyi ve incelemeyi amaçladık.

1. Erdebil Şehri ve Şeyh Safi Türbesi'nin Arşivi

Günümüzde İran İslâm Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan Erdebil şehri, Azerbaycan tarihinde önemli rol oynamıştır. Erken Orta Çağ'da (Sâsânîler, Hilafet, Sacoğulları ve Sâlârîler zamanında) Azerbaycan'ın başkenti olan Erdebil, daha sonra Revvâdîlerin, Selçukluların, Azerbaycan Atabeylerinin, Harizmşahların, İlhanlıların, Celayirlilerin, Karakoyunlu ve Akkoyunluların hükmü altında bulunmuştur. Sufi şeyhleri olan Safevî soyunun ata yurdu olması sebebiyle XIV-XV. yüzyıllarda yeni bir şöhret bulan Erdebil, XVI. yüzyılın başlangıcında Safevîlerin iktidara geçip devlet kurması üzerine bu yeni imparatorluğun dinî ve kültürel merkezlerinden birine dönüşmüştür. Safevîlerin son döneminde kısa bir süre için Osmanlı hâkimiyeti altına alınan bu şehir, Safevî Devleti'nin 1736 yılında vuku bulmuş çöküşü üzerine kurulmuş olan Nadir Şah Afşar saltanatının kontrolüne girmiştir. 1747 yılında Nadir Şah'ın ölümünü takiben çıkan karışıklıklar sonucunda Erdebil Hanlığı kurulmuş, fakat aynı yüzyılın sonlarında bu hanlık, merkezi Tahran olmak üzere tesis edilen Türk asıllı Kaçarların saltanatına bağlamıştır. Günümüz itibarıyla bir eyalet merkezi olan Erdebil'in ahalisinin büyük çoğunluğu Azerbaycan Türklerinden oluşmaktadır (Erdebil'in kısa tarihi için bkz.: Aliyev, 1995: 276-277).

Kültürel birikimi, siyasi önemi ve ekonomik gücüyle gerek Azerbaycan'ın, gerekse de genel olarak Türk dünyasının ve İran'ın tarihine zenginlik katan Erdebil, bugüne kadar çeşitli yönleriyle incelenmesine rağmen daha nice araştırmalara konu olabilir. Azerbaycan'ın Orta Çağ şehirlerinin büyük çoğunluğunun tarihini öğrenmek için gereken bilgiler, genelde değişik vakayinamelerden ve seyahatnamelerden derlenmektedir. Oysaki Erdebil'i bu açıdan farklı kılan husus, burada bulunan Şeyh Safi Türbesi'nde yüzyıllar boyunca toplanmış ve korunmuş olan belgeler koleksiyonudur. Bu koleksiyon, Selçuklulardan Kaçarlara kadar şehrin toplumsal hayatının araştırılması için bizlere zengin malzemeler sunmaktadır.

Şeyh Safi Türbesi, Safevî hanedanının cediti olan Şeyh Safiyeddin İshak'ın (1252-1334) ismiyle alakalıdır. Şeyh Safi Türbesi arşivinde sadece Safevî vakıflarına ilişkin belgeler değil,

Erdebil bölgesine ve onun civarına ait diğer birçok belgeler de yer almaktaydı. Burada hatta Şeyh Safi'den önceki dönemde tertip edilmiş olan çok sayıda evrak ve vesika ile karşılaşırız. Arşivin büyük bir bölümü bugün Erdebil'de değil, İran'ın değişik kütüphane ve kuruluşlarında muhafaza edilmektedir. Bazı belgeler Avrupa'ya kadar ulaşırken, bazıları da yok olmuştur. İranlı bilim adamı E. Şeyhü'l-Hükemâyî, zamanında Şeyh Safi Türbesi arşivine ait olmuş, fakat günümüzde İran'ın çeşitli kütüphanelerine dağılmış olan belgeleri inceleyerek izahlı bir katalog hazırlamış, her belgenin özelliklerini ve içeriğini ayrıntılı bir biçimde anlatmıştır. Yüzlerce belgenin büyük çoğunluğu Arapça ve Farsça, bazıları ise Uygur Türkçesinde yazılmıştır. Katalogda bu belgeler, buldukları kütüphaneler ve envanter şifreleri esas alınarak sıralanmışlar. Bir zamanlar Şeyh Safi Türbesi'nin arşivini oluşturan belgelerin ekseriyeti şimdi Tahran'daki İran Milli Müzesi'nde bulunmaktadır (Şeyhü'l-Hükemâyî, 1387: s.3-135, № 1-551/6). Katalogda Milli Müze'deki vesikaların yanı sıra İran Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde (Şeyhü'l-Hükemâyî, 1387: s.137-163, № 552-665), Erdebil'deki Şeyh Safi Türbesi'nde ve Tebriz'deki Azerbaycan Müzesi'nde korunan belgeler yer almaktadır (Şeyhü'l-Hükemâyî, 1387: 165-173, № 666-711).

Söz konusu belgeleri şu şekilde sınıflandırabiliriz: mübâya'a-nâme (alış satış belgesi), yarlık (devlet dîvânından gelen ferman), istişhâdiyye ve güvâhî-nâme (tanıklık ve güvence belgeleri), icâre-nâme (kira belgesi), vakıf-nâme, siciller, ikrâr-nâme, musâliha-nâme (barış belgesi), taksim-nâme (emlakın bölünmesini konu eden belge), kadı hükmü, müteveli hükmü, karz-nâme (borç senedi), nâme (mektup), hibe-nâme (bağış veya hediye belgesi), siyâhe (mülkiyet envanter listeleri), vekâlet-nâme, amân-nâme (af belgesi), mücrî-nâme (icraat belgesi), fetva, şecere, vesika-nâme, dava-nâme (dava dilekçesi), taahhüd-nâme (taahhüt belgesi), arıza (dilekçe), medâhil ve mehâric (gelirler ve giderler) belgeleri.

2. Şeyh Safi Türbesi Arşivine Ait Belgelerde Türkçe Şahıs İsimleri

E. Şeyhü'l-Hükemâyî tarafından Tahran'da yayınlanmış olan Erdebil belgeleri katalogu tarafımızdan taranarak, XII. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın başlarına kadar yaklaşık 700 seneyi aşkın bir süre zarfında Erdebil ve civarında kullanılan Türkçe isimler tespit edilmiştir. Bu verilerin dil, kültür ve düşünce tarihimiz açısından faydalı olacağı düşüncesindeyiz. Aşağıda söz konusu isimlerden oluşan bir liste sunulmuştur. Listedeki isimlerden hemen sonra bu isimlerin geçtikleri belgelerin tarihleri ve katalog numaralarının yanı sıra bu vesikaların E. Şeyhü'l-Hükemâyî'nin kitabının hangi sayfalarında yer aldıkları gösterilmiş, daha sonra ise çeşitli kaynakların yardımıyla belgelerdeki Türkçe isimlerin anlam bakımından açıklanmasına teşebbüs edilmiştir. Sunduğumuz listede bazı unvanların da görülmesine rağmen, bunlar kişi isimlerine dönüşmüş olan unvanlardır ve belgelerde unvan adı olarak değil, şahıs ismi olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Atabey, Hatun, Hoca vb.). Belgelerde terim olarak geçen Türkçe unvanlar konusuna ise makalemizin dördüncü bölümünde temas edeceğiz.

1. **Adak / Adağ** (اداغ) – H. 707 Muharrem / M. 1307 (No. 55, s.14), erkek

“Söz, nişan, bağış” anlamında olup, şahıs ismi olarak da kullanılmıştır (Kutalmış, 2003: 9). Başka bir anlamı da “çocuğun ilk adı” , “adım-adım yürümek” demektir (Gaffârî, 1377: 10).

2. **Ağabegüm / Ağabeği** (آقابگی) – H. 957 Şevval / M. 1550 (No. 326, s.79), kadın

“Ağa” (saygıdeğer, ulu) ve “begüm” (hanımefendi) kelimelerinden oluşan bu isim, “saygıdeğer hanımefendi”, “çok muhterem bir hanım” anlamını ifade etmektedir (Cevâdî, 2001: I, 6). Kaynaklarda bazen Ağabeği şeklinde de görülür. “Ağa” kelimesi genelde erkek adlarında kullanılmasına rağmen Ağabacı, Ağabibi, Ağabegüm örneklerinden gördüğümüz gibi bazen kadın isimlerinde de karşımıza çıkar (Gaffârî, 1377: 16).

3. **Ağabey** (آقابیک) – H. 1038 Zilhicce / M. 1629 (No. 350, s.84), H. 1063 / M. 1652-53 (No. 356, s.85), erkek

“Ağa” ve “bey” kelimelerinden oluşup, “büyük bey, büyük erkek kardeş” anlamını taşır (Paşayev, Beşirova, 2011: 96).

4. **Ağahan** (آقاخان) – H. 946 Cemazeyilahir / M. 1539 (No. 428, s.111), erkek

“Ağa” ve “han” kelimelerinin birleşmesinden doğan bu isim “büyük hükümdar, baş han, yol gösteren” şeklinde izah edilmektedir (Hasanov, 2002: 17; Paşayev, Beşirova, 2011: 97).

5. **Ağası** (آقاسی) – H. 1227 Ramazan / M. 1812 (No. 650, s.160-161); H. 1227 Ramazan / M. 1812 (No. 651, s.161), erkek

“Birinin veya birilerinin ağası olan kimse” anlamındadır (Hasanov, 2002: 17; Paşayev, Beşirova, 2011: 98).

6. **Ağbaş / Akbaş** (اغباش) – H. 752 Zilhicce / M. 1352 (No. 152, s.37), erkek

“Ağ / ak” ile “baş” kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. F. Cevâdî bu ismi “ak saçlı” şeklinde yorumlamıştır (Cevâdî, 2001: I, 259). A. Behzâd, bu anlamının yanı sıra “akdarı” anlamına da geldiğini ifade ediyor (Behzâd, 1370: 7). V. V. Radlov ise “akbaş” ifadesinin “çıplak baş” veya “başı açık” anlamını taşıdığını belirtir (Radlov, 1893: I/2, 89). Eskiden Azerbaycan’da ulemanın “akbaş” adlandığı görülmüştür (Orucov vd., 2006: I, 56). “Ak” kelimesi “beyaz” anlamının yanı sıra “temiz, dürüst” gibi manalar da içermektedir (GTS: “Ak”). “Alnı açık, yüzü ak” deyiminde gördüğümüz gibi, “ak” ifadesi insanın onurunun ve dürüstlüğünün de simgesi olabilir. Şahıs ismi olarak “Akbaş” adı, insanın saçının beyaz olduğunu veya onun başının açık olduğunu belirtmekten daha ziyade onun dürüstlüğüne bir işaret anlamında kullanılmış olsa gerektir.

7. **Aksungur** (آق سنقر) – H. 612 Rabiülahir / M. 1215 (No. 553, s.137), erkek

Eski Türk büyüklerine verilen bir san olarak da karşımıza çıkan “aksungur” kelimesi, kartalgillerden olan bir doğan türünü ifade etmektedir. Bu kuşa “akdoğan” da denmektedir (KAS: “Aksungur” maddesi). Ebeveynler, evlatlarının kartal gibi cesur olmasını diledikleri için bu ismi vermiş olmalıdır.

8. **Anahatun** (اناخاتون) – H. 938 Zilkade / M. 1532 (No. 512, s.127); H. 934 Şevval / M. 1528 (No.513, s.127), kadın

“Ana” ve “hatun” kelimelerinden oluşan bu isim, daha Dede Korkut destanlarında sosyal bir terim olarak “kadın ana” şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Hacıyev, 2004: 191-192). “Saygıdeğer anne” veya “hatun gibi anne” diye izah edilir (Cevâdî, 2001: I, 15; Cevâdî, 2003: II, 70). Hatun kelimesi “kadın” anlamı içermesinin yanı sıra tarihte yüksek makamlı kadınlara ve hakan eşlerine verilen bir unvan olmuştur (Donuk, 1988: 31). Gerek ana, gerekse de hatun kelimeleri kadın için kullanan saygın ifadeler olduklarından dolayı bu isimde ikisi birleşerek yeni bir isim oluşturmuşlardır. Belgede ismi geçen Anahatun, I. Şah İsmail’in üvey annesi ve Şeyh Haydar’ın oğullarından Süleyman Mirzâ’nın annesidir.

9. **Argun** (ارغون) – H. 721 Rabiülevvel / M. 1321 (No. 449, s.115), erkek

Bazı kaynaklarda “temiz, aydınlık gün” diye açıklanırken (KAS: “Argün”), diğer kaynaklarda da “pars cinsinden avcı bir hayvan”, “yarım arşın uzununda cesur bir hayvan” olarak izah edilmektedir (Kutalmış, 2003: 30; Sümer, 1999: I, 313). Ayrıca bu ifade “zahmet, emek”, “temiz”, “çok, fazla”, “hızlı koşan at” şeklinde de yorumlanmaktadır (Paşayev, Beşirova, 2011: 102; Nedelyayev vd., 1969: 54). “İradeli, sert, dayanıklı” (Gaffârî, 1377: 40-41), “yaramaz çocuk”, “gelecek yıl” gibi anlamlar taşıdığı da belirtilmektedir (Hasanov, 2002: 23).

10. **Arslan** (ارسلان) – H. 666 Safer / M. 1267 (No. 559, s.139), erkek

Bu belgede Arslan şekilde karşımıza çıkan isim, sonraki dönemlerde Aslan şekline dönüşecektir. Mecazi olarak “cesur, güçlü, sağlam” anlamlarını da taşımaktadır (İşrâgî, 1377: 4; Hasanov, 2002: 24).

11. **Aslan Bey** (اصلان بيگ) – H. 755 Rabiülahir / M. 1354 (No. 164, s.40); H. 763 Ramazan / M. 1362 (No. 186, s.45), erkek

12. **Aslan Hatun** (اصلان خاتون) – H. 745 Zilkade / M. 1345 (No. 124, s.30), H. 746 Muharrem / M. 1345 (No. 128a, s.31), kadın

Genelde erkek ismi olarak bildiğimiz Aslan ismine birkaç belgede kadın adı olarak rastladık. Fakat kadın ismi gibi kullanıldığı zaman mutlaka “hatun” kelimesiyle beraber geçmektedir. Herhâlde böyle bir ismin yaygınlık kazanmasında Azerbaycan’da sık sık kullanılan ve daha XII. yüzyıl Azerbaycan şairi Nizâmî Gencevî’nin “İskender-nâme” mesnevisinde görülen “Aslanın erkeği, dişisi olmaz” atasözünün büyük etkisi olmuştur. Büyük Selçuklu sultanı Tuğrul Bey’in kız kardeşinin isminin de Arslan Hatun olduğu bilinmektedir (Atalay, 2004: 10).

13. **Atabey** (اتابک) – H. 765 Cemazeyilevvel / M. 1364 (No.189, s.46); H. 709 Şaban / M. 1310 (No. 565, s.140-141); H. 747 Zilkade / M. 1347 (No. 581, s.144); H. 756 Safer / M. 1355 (No. 588, s.146); H. 758 Zilkade / M. 1357 (No. 592, s.147); H. 759 Cemazeyilevvel / M. 1358 (No. 593, s.147); H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 608, s.151), erkek

Selçuklularda ve daha sonraki Türk devletlerinde şehzadelerin mürebpleri olan devlet erkânı için kullanılan bir unvan olarak karşımıza çıkan Atabey ifadesi zamanla erkek ismine dönüşmüştür (Atalay, 2004: 8).

14. **Ayaçı** (اياچى) – H. 752 Zilhicce / M. 1352 (No. 152, s.37), erkek

Türk mitolojisinde Ayaçı / Ayatçı tabiri yaratıcı ruhlar için kullanılır (Karakurt, 2011: 39). Belgede ise “Hacı Ayaçı Türkî” şeklinde Müslüman bir Türk erkeğin ismi olarak geçmektedir.

15. **Ayaz** (اياز) – H. 582 Safer / M. 1186 (No. 3, s.3), erkek

“Duru ve sakin havada çıkan kuru soğuk”, “açık, bulutsuz hava”, “aydınlık, ışık”, “mehtap” şeklinde izah edilir (KAS: “Ayaz”; Behzâd, 1370: 14). Mecazi olarak “zeki, akıllı, yetenekli” manalarına da sahiptir (Hasanov, 2002: 26).

16. **Aydaçı** (ايداجى) – H. 759 Ramazan / M. 1358 (No. 421a, s.109), erkek

“Aydayçı”, bazı Türk lehçelerinde “çoban” anlamına gelmektedir (Radlov, 1893: I/2, 49).

17. **Aydı** (آيدى) – H. 950 Zilkade / M. 1544 (No. 329, s.79), erkek

Güncel Türkçe Sözlüğe göre “aymak” – kendine gelmek, akli başına gelmek, ayılmak veya gerçeği anlamak manalarını içermektedir (GTS: “Aymak”). Herhâlde şahıs ismi olarak “ayılmış, gerçeği anlamış kimse” anlamında kullanılmıştır. Belgede, Kengerlü boyundan olan Safevî tarikat halifesinin ismi olarak karşımıza çıkmaktadır.

18. **Aydın** (آيدىن) – H. 956 Rabiülevvel / M. 1549 (No. 517, s.127-128), erkek

“Işıklı, nurlu” demektir. Ayrıca bilgeliği, bilinci ve içsel anlamda aydınlanmışlığı da ifade eder (Karakurt, 2011: 40).

19. **Aydoğmuş / Aytoğmuş** (آيدوغميش؛ آيتوغميش) – H. 724 / M. 1323-24 (No. 83, s.21); H. 715 / M. 1315 (No. 167, s.41); H. 736 Receb / M. 1336 (No. 104, s.26); H. 720 Cemazeyilahir / M. 1320 (No. 77, s.19), H. 731 Şaban / M. 1331 (No. 93, s.23), H. 718 Şaban / M. 1318 (No. 75, s.19), erkek

Eski zamanlardan itibaren Ay, Türkler tarafından kutsal bir simge olarak kabul edilmiştir. Türk mitolojisine göre Oğuz Han, Ay Kağan’dan doğmuştur. “Aydoğmuş” ismiyle bu olaya işaret edilmiş olmalıdır (Beydili, 2004: 75-76). Fakat başka bir yoruma göre de “Ay gibi doğmuş” şeklinde izah edilebilir. Bu ismin Aydoğan, Aydoğar, Aydoğdu vs. gibi versiyonlarına rastlamaktayız (Sümer, 1999: II, 514; Kutalmış, 2003: 41; Atalay, 2004: 23).

20. **Aytemür** (آيتمور) – H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 551/5, s.135), erkek

“Ay” ve “temür” (demir) kelimelerinden oluşur. Burada Ay – parlaklığı, demir ise – gücü temsil eder. Böyle olunca isim de “parlak güç” veya “Ay gibi parlak, demir gibi sağlam” manasını verir. Bu isim, “Ay gibi saf demir” şeklinde de izah edilir. Günümüzde Aydemir şeklinde kullanılmaktadır (Hasanov, 2002: 26; Paşayev, Beşirova, 2011: 104).

21. **Bağlagur** (باغلاغور) – H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 528, s.129), erkek

Bu adın etimolojisini tam olarak anlamış değiliz. Fakat ismin “bağla” ve “gur” kelimelerinden oluştuğunu tahmin edebiliriz. Eski Türkçede “gur” – kuşak anlamına gelmekteydi

(Nedelyayev vd., 1969: 466). Eğer tahminimiz doğruysa, bu isim “kuşak bağlayan” anlamını ifade ediyor.

22. **Bayındır** (بايندر) – H. 947 Cemazeyilevvel / M. 1540 (No. 613, s.152), erkek

“Güçlü, varlıklı, egemen” diye açıklanan bu isim, Dede Korkut destanlarıyla birlikte ün kazanmıştır (Kutalmış, 2003: 66; Tanrıverdi, 2009: 181). Ayrıca 24 Oğuz boyundan birinin ismidir. Akkoyunlu hanedanı da bu boya mensuptur (Sümer, 1999: I, 171).

23. **Bayıtmış** (بايتميش) – H. 687 Şaban / M. 1288 (No. 438, s.113); H. 691 Şevval / M. 1292 (No. 493, s.123), erkek

“Zengin” ve kudret sahibi” demektir (Kutalmış, 2003: 66).

24. **Baytemür** (بايتمور) – H. 721 Rabiülevvel / M. 1321 (No. 449, s.115), erkek

“Bay” ve “temür” kelimelerinden oluşmaktadır. Bay – “varlık, zenginlik, egemenlik, erlik, üstünlük, bolluk” sözcüklerinin tümünü içeren önemli bir ifadedir (Kutalmış, 2003: 61). Temür (demir) ise burada da güç ve sağlamlık sembolü olarak yer almaktadır. Böylece bu ismi “egemen güç”, “üstün kuvvet”, “varlıklı ve sağlam” şeklinde anlamlandırabiliriz.

25. **Bayram** (بيرام) – H. 1102 Rabiülahir / M. 1691 (No. 642, s.159), erkek

Bu isim, bayram günlerinde doğan veya doğumuyla ailesine bayram getiren çocuklara verilir.

26. **Bayramkulu** (بيرام قلى) – H. 1315 / M. 1897-98 (No. 693, s.170), erkek

Bu ismin taşıyıcısı herhâlde çok kutlu dinî bayramlardan birinde (Ramazan, Kurban) doğmuş olmalıdır ki, ebeveynleri onu “bayramın kulu” adlandırmışlar. Diğer bir yoruma göre Bayramkulu, “Tanrı’nın, bayram gününde bize hediye ettiği kul” anlamını taşımaktadır (Cevâdî, 2003: II, 575). Kimi araştırmacılar ise bu ismi, “şenlik yapmayı seven” şeklinde izah etmektedirler (Paşayev, Beşirova, 2011: 108).

27. **Begümhanım** (بيگم خانم) – H. 1175 / M. 1761-62 (No. 411/1, s.94), kadın

Kadınlar için yüksek derecede saygı alameti olarak kullanan “begüm” ve “hanım” kelimelerinden oluşmaktadır.

28. **Berke** (بركه) – H. 772 Rabiülahir / M. 1370 (No. 191, s.46), erkek

“Kamçı ve değnek” demektir (Atalay, 2004: 43).

29. **Beyler** (بيگلر) – H. 1315 / M. 1897-98 (No. 693, No. 694, s.170), erkek

“Bey” kelimesinin çoğul hâlinden oluşmuştur. Bu isimde, çocuğun büyüdüğünde birkaç beye bedel olması dileğini görmekteyiz. Azerbaycan’da hâlen kullanılan isimlerdendir (Paşayev, Beşirova, 2011: 110).

30. **Bibihatun** (بیبی خاتون) – H. 790 Şaban / M. 1388 (No. 255, s.62), kadın

“Bibi” kelimesi Azerbaycan Türkçesinde “hala” anlamına gelmektedir (Orucov vd., 2006: I, 295). Eski Türkçede “saygıdeğer hanım, hanımefendi” manasını da ifade etmekteydi (TS: “Bibi”). Babürlüler döneminde bu ismin Bibibegüm (Kutalmış, 2003: 76), günümüz

Azerbaycan’ında ise Bibihanım şekillerine de tesadüf edilmektedir (Cevâdî, 2012: IV, 46). Türkmenlerde “muhterem ve saygın hanım” anlamını taşıyan Bibibike ismi mevcuttur (Cevâdî, 2003: II, 184).

31. **Boğacar** (بغاچار) – H. 758 Receb / M. 1357 (No. 174, s.43), erkek

Kuzey Kafkasya’da yaşayan Karaçay ve Balkar Türklerinin dilinde “buğaçar” kelimesi “boğa” anlamında kullanılmaktadır (Şavayeva, 2014: 190).

32. **Boğulcu** (بغولجی) – H. 686 Şaban / M. 1287 (No. 34, s.10), erkek

“Boğulanmak / böğülenmek” fiili eski Türkçede “anlamak, idrak etmek” anlamlarını taşırdı. Yine eski Türkçede “bilge” anlamını içeren “boğuluk / böğülük” ifadesi vardı (Nedelyayev vd., 1969: 116). Boğulcu isminin, “boğuluk / böğülük” kelimesiyle aynı anlam taşıdığını düşünebiliriz. Cengiz Han’ın komutanlarından birinin ismi Boğorçu / Boğurcu olmuştur (Sümer, 1999: I, 98,301). Ayrıca bu ismin Azerbaycan Türkçesindeki “buğur” (güçlü, kuvvetli, sağlam), Türkmencedeki “boğurçı” (üç yaşlı deve) veya eski Türkçede kullanılan “boğulçud” (hizmetkâr ve gulâm) kelimeleriyle de bağlantılı olduğunu varsaymak mümkün gözükmemektedir (bkz.: Cevâdî, 2003: II, 591-592).

33. **Bozkuş** (بزغوش؛ بزغوش) – H. 717 Şaban / M. 1317 (No. 75, s.19), H. 612 Rabiülahir / M. 1215 (No. 553, s.137), erkek

“Sert, şiddetli” anlamına gelen veya gri rengi ifade eden “boz” kelimesi ile “kuş” sözcüğünden oluşmuştur. Ayrıca bozkuş, yırtıcı bir av kuşunun da ismidir (Cevâdî, 2010: III, 406).

34. **Böriyen / Yürüyen** (بورین؛ یورین) – H. 703 Muharrem / M. 1303 (No. 45, s.12-13); H. 717 Muharrem / M. 1317 (No. 70, s.18); H. 711 Rabiülevvel / M. 1311 (No. 566, s.141), erkek

“Böri” (kurt) kelimesinden veya “yürümek” fiilinden oluştuğunu tahmin ediyoruz.

35. **Buğa** (بوغا) – H. 731 Safer / M. 1330 (No. 91, s.22); H. 780 Muharrem / M. 1378 (No. 244a, s.59), H. 746 Muharrem / M. 1345 (No. 534, s.131), erkek

Günümüzde “boğa” olarak ifade edilen bu kelimenin şahıs ismi olarak “kahraman” anlamı da vardır (Karakurt, 2011: 57-58).

36. **Budak** (بوداق؛ بودک) – H. 958 Muharrem / M. 1551 (No. 620, s.154); H. 815 Cemazeyilahir / M. 1412 (No. 496, s.124); H. 818 Receb / M. 1415 (No. 544, s.132); H. 1262 Cemazeyilahir / M. 1846 (No. 658, s.162), erkek

“Sert dal parçası” şeklinde izah edilen Budak ismi “güç, sertlik ve dayanıklılığı” sembolize eder (Kutalmış, 2003: 85). “Dallı budaklı olma”, “köke bağlı olma” tarzında da anlamlandırılmıştır. Diğer bir görüşe göre ise “budamak” fiilinden türemiştir. Azerbaycan Türkçesinde “budamak” fiili mecazi manada “dövmek”, “vurmak” anlamlarını taşır. Böylece Budak ismi “döven, vuran” şeklinde de izah edilebilir (Tanrıverdi, 2009: 190-191).

37. **Çerik** (چریک؛ چریک) – H. 759 Ramazan / M. 1358 (No.421a, s.109); H. 777 Zilkade / M. 1376 (No. 239, s.58), erkek

Eski Türkçede “asker” demektir (Zerinezâde, 1962: 281).

38. **Çoban** (چوپان) – H. 704 Zilkade / M. 1305 (No. 442, s.114); H. 721 Rabiülevvel / M. 1321 (No. 449, s.115), erkek

“Bekçi, koruyucu, güdücü” diye açıklanır (Donuk, 1988: 13). Bu ismin Azerbaycan’daki en ünlü taşıyıcısı İlhanlı komutanlarından Emir Çoban olmuştur.

39. **Çuçu / Cucu** (جوچو) – H. 786 Şaban / M. 1384 (No. 606, s.150), erkek

Bu isim ya “konuk” anlamına gelen Cuci adından türenmiş veya “şair” anlamını ifade eden Çuçu isminden yaranmıştır (Kutalmış, 2003: 92,103).

40. **Dağca** (داغجه) – H. 574 Şevval / M. 1179 (No. 223, s.54), erkek

“Küçük dağ” veya “dağ gibi” demektir. Araştırdığımız katalogdaki Türkçe en eski isimdir. Çocuğa Dağca ismi veren ebeveynler, onun dağ gibi metin olmasını arzu etmişlerdir. Ayrıca bu ismi yorumlarken eski Türk kültüründe dağ kültürünün önemli yer tuttuğunu da dikkatten kaçırmamak gerekir. Çünkü Türk mitolojisine göre, “evrensel düzenin bütün parametrelerini kendinde toplayan dağ, dünyanın tam merkezinde yükselen, kutsal güç kaynağıydı. Ulu başlangıç, kök, soyun temeli ve anayurdun sembolü gibi algılanmıştır. Bu anlamda dağlara tapınma, Türk kozmogonik görüşler sisteminde de önemli bir yer tutmuştur” (Beydili, 2004: 145). Bu sebeplerden dolayı dağla ilgili Türkçe değişik isimler bulunmaktadır (bkz.: Cevâdî, 2001: I, 435-439). Belgede yer alan Dağca’nın dedesinin isminin de Dağca olduğu, yine aynı belgeden bilinmektedir.

41. **Doluhan** (دولوخان) – H. 1063 Şevval / M. 1653 (No. 356, s.85), erkek

“Bilgin, tecrübeli, eksiksiz, tam, mükemmel” gibi anlamlandırabileceğimiz “dolu” kelimesiyle yüksek bir yönetici unvanı olan “han” ifadesinin yan yana gelmesinden oluşan bir isimdir. Sözlüklerde “dolgun han” şeklinde yorumlanmaktadır (Hasanov, 2002: 45).

42. **Dönder (Dündar)** (دوندار) – H. 958 Muharrem / M. 1551 (No. 620, s.154), erkek

Döne, Döndü gibi “dönmek” fiilinden türetilmiş, çocukları ölen ailelerin, yeni çocukları olduğunda kullandıkları adlardandır. Ertuğrul Gazi’nin kardeşi, Osman Gazi’nin amcası Dündar Bey de bu ismi taşımıştır (Kutalmış, 2003: 111; Atalay, 2004: 79-80).

43. **Döndü** (دوندى) – H. 902 Ramazan / M. 1497 (No. 44, s.12), erkek

Dönder ismiyle benzer anlam taşımaktadır. F. Sümer, bu ismin Anadolu’da kadın adı olarak görüldüğünü, özellikle de önceki çocukları ölen aileler tarafından kullanıldığını belirtiyor ve Döndü ismini, “kendisinden öncekiler gibi ölmedi, ölümden döndü, kurtuldu” şeklinde izah ediyor (Sümer, 1999: I, 19).

44. **Durdu** (دورتو) – H. 766 Cemazeyilevvel / M. 1365 (No. 187, s.45-46), erkek

Tarihte kullanılmış Türkçe isimlerdendir. Türkler, çocukların yaşamalarını dileyen bazı adlar koymakta idiler. Durdu da bunlardan bir tanesidir (Sümer, 1999: I, 18). “Duran, kalıcı, canlı, yaşayan” anlamlarını içermektedir. Bu ismin Durdubeğüm şeklinde kadın adına da dönüştüğü görülmektedir (Kutalmış, 2003: 111). Fakat belgede bir emir (bey) ismi olarak karşımıza çıkar.

45. **Duvak** (دواق) – H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 413/2, s.99), erkek

Bu kelime, daha yaygın olarak “gelinin başını, bazen de yüzünü örten dantel veya tül den örtü” manasında kullanılmasının yanı sıra “yeni doğan bazı bebeklerin doğduğu zaman başlarını çevreleyen zar” anlamını da taşımaktadır (GTS: “Duvak”). İsmet, namus, şeref, onur gibi kavramları da simgeleyebilir. Tarihimizde şahıs ismi olarak da geçmektedir (Sümer, 1999: I, 151; Kutalmış, 2003: 112).

46. **Erbatan** (اربطان) – H. 925 Şevval / M. 1519 (No. 305, s.73-74), erkek

“Er” sözcüğünden ve “batmak” fiilinden oluşmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde “batmak” fiili, bildiğimiz anlamının dışında “üstün olmak, galip gelmek, yenmek” şeklinde bir manaya da sahiptir. Mesela, biri diğerine “sen beni yenemezsin” demek istediğinde, “sen mene bata bilmezsen” söyler. Bu hususu göz önünde bulunduran F. Cevâdî, Erbatan ismini “yiğit ve muzaffer erkek” şeklinde açıklamaktadır (Cevâdî, 2001: I, 291).

47. **Erktemür** (ارکتمور) – H. 744 / M. 1343-44 (No. 123b, s.30), H. 752 Receb / M. 1351 (No. 151, s.37); H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 551/2, s.134), erkek

“Güç, kuvvet, irade, iktidar” anlamlarına gelen “erk” sözcüğü (Behzâd, 1370: 17) ile yine de gücü, metaneti, sağlamlığı temsil eden “temür” (demir) kelimesinin birleşiminden türetilmiştir.

48. **Gökçe** (گوکچه) – H. 955 Safer / M. 1548 (No. 617, s.153); H. 955 Safer / M. 1548 (No. 919, s.154), erkek

Tarihimizde hem kadın, hem de erkek ismi şeklinde karşımıza çıkar. Harfiyen anlamı “gökyüzü gibi” (gökyüzü kadar engin ve büyük) ve “mavi renk”, “mavi gibi”, “maviye yakın” şeklinde açıklanmaktadır (Cevâdî, 2003: II, 778; Sümer, 1999: II, 653). Erkek ismi olarak “yakışıklı, gösterişli kimse”, “yiğit, cesur” ve “mavi gözlü” anlamlarını taşıyor (KAS: “Gökçe”). Belgede Gökçe ismi, Safevî hizmetinde bulunan ve Erdebil civarındaki bazı topraklarını Şeyh Safî Türbesi’ne vakfeden Türk Kaçar emirlerinden birinin ismi olarak geçmektedir.

49. **Gönder** (گوندر) – H. 761 Cemazeyilevvel / M. 1360 (No. 479, s.121), erkek

Tarihimizde rastlanan isimlerden olup, “mızrak” ve “direk” anlamlarını taşımaktadır (Kutalmış, 2003: 138; Donuk, 1988: 98). Daha ayrıntılı bir yoruma göre “gönder” ifadesi, “bayrak veya mızrağın sapı” veya “kayık ve yelkenli gemilere yön vermeye yarayan, ucu madenî ağaç sopa” manasını içermektedir (KAS: “Gönder”; Cevâdî, 2001: I, 569). Çocuğa bu isim verilirken, onun mızrak ve direk gibi güçlü ve sağlam olması niyeti göz önünde tutulmuş olabilir.

50. **Hanağa Hatun** (خان آقا خاتون) – H. 935 Receb / M. 1529 (No. 306, s.74), kadın

İnsanın toplumdaki konumunun yüksekliğini ifade eden “han”, “ağa” ve “hatun” kelimelerinden oluşmaktadır. Belgede ismi geçen Hanağa Hatun, Safevî ailesinden Bürhâneddin Hoca Seyyid Kasım’ın kızıdır.

51. **Hanbaba** (خان بابا) – H. 1262 Cemazeyilahir / M. 1846 (No. 658, s.162), erkek

“Han” ve “baba” kelimelerinden oluşmaktadır. “Hükümdar baba” demektir (Hasanov, 2002: 44).

52. **Hanhanım** (خان خانم) – H. 1034 Rabiülevvel / M. 1624-25 (No. 349, s.83-84), kadın

“Han” ve “hanım” unvanlarından ibaret bu isim, “hanımların hanı”, “hanımların üstün olanı”, “büyük hanım” şeklinde anlamlandırılabilir. F. Cevâdî bu ismin hem “hanımların hanı ve önderi”, “saygıdeğer ve ulu hanım”, “muhteşem ve şevketli hanım” tarzında, hem de “hanın / sultanın hanımı” şeklinde yorumlanabileceğini ifade etmektedir (Cevâdî, 2003: II, 240).

53. **Hanımağa** (خانم آغا) – H. 1041 Safer / M. 1631 (No. 637, s.158), kadın

“Hanım” ve “ağa” kelimelerinden ibaret olan bu isim, “hanımefendi” gibi izah edilmelidir.

54. **Hanlar** (خانلار) – H. 1182 Rabiülahir / M. 1768 (No. 415/12, s.103), erkek

“Han” unvanının çoğul hâliinden oluşmaktadır. “Birkaç hana bedel olan” demektir.

55. **Hatun** (خاتون) – H. 745 Safer / M. 1344 (No. 125, s.30); H. 606 Muharrem / M. 1209 (No. 9, s.5), kadın

Belli olduğu üzere “hatun”, eskiden toplumdaki çok saygın ve soylu kadınlara verilen bir unvan idi (Cevâdî, 2001: I, 107). İlk başta kağanların / hakanların eşlerinin unvanı olmuş ve katun şeklinde seslenmiştir (Sümer, 1999: I, 36). Bu isim, söz konusu belgelerde Hatun bint Ali, Hatun bint İshak şeklinde yer almakta ve böylece unvan adı olarak değil, kadın ismi olarak geçmektedir.

56. **Hatunbey** (خواتون بيك) – H. 1028 Şevval / M. 1619 (No. 342, s.82), kadın

“Hatun” ve “bey” unvanlarından oluşmaktadır. “Beyhatun” şekline de rastlamaktayız. Bazı sözlüklerde bu isim “bey hanımı” diye izah edilmiştir (KAS: “Beyhatun”; Cevâdî, 2001: I, 72). Hatunbey ismine gelince aynı yorumun geçerli olabileceği mümkün görülse de, burada daha çok “saygın, fakat aynı zamanda bey gibi yiğit olan bir kadın” kastedilmiş olmalıdır. Nitekim R. Gaffârî, Beyhatun ismini “beyin hanımı, hakanın kadını” şeklinde izah ettikten sonra bu ismin “bey gibi hatun” anlamına da gelebileceğini ifade etmiştir (Gaffârî, 1377: 53).

57. **Hoca** (خواجه) – H. 718 Şaban / M. 1318 (No. 87, s.21); H. 775 Cemazeyilevvel / M. 1373 (No. 230, s.56), erkek

Türkçe “koca” kelimesinden geldiği düşünülmektedir. Saygıdeğer, bilgin, ihtiyar, önder, efendi vs. gibi anlamları bulunmaktadır (Zerinezâde, 1962: 293). Genelde isimlerin başında anılan unvan olarak kullanılsa da, bu iki belgede şahıs ismi olarak zikredilmiştir (Hoca bin Âyine, Hoca bin Muhammed).

İnan (اينان) – H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 413/5, s.100), erkek

Bu isim “inam, inanç”, “kural, akide” ve “emniyet, güvenlik” anlamına gelmektedir (Kutalmış, 2003: 155).

58. **Kahaç / Kakaç** (فخاچ) – H. 612 Rabiülahir / M. 1215 (No. 553, s.137), kadın

Türkçe çeşitli anlamlar içeren “kakaç” kelimesinin halk ağzındaki anlamlarından biri de “gelincik”tir (TTAS: “Kakaç”). İşte bu yüzden kadın adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ilaveten Azerbaycan Türkçesinde “uzun süre bir yerde kalmak” anlamında “kahılmak” (qaxılmaq) kelimesi vardır (Orucov vd., 2006: III, 17). Belki de bu ismin sahibine bu dünyada uzun süre kalması dileğiyle böyle bir isim verilmiştir. Eğer bu tahminimiz doğruysa, o zaman Kahaç / Kakaç denilen kadın ismi, erkekler için kullanılan Dursun, Yaşar vb. isimlerle anlam bakımından benzerlik göstermektedir. Ayrıca eskiden “kaçaç” diye bir kumaş türü varmış (Cevâdî, 2013: V, 150; Sümer, 1999: I, 127).

59. **Kara** (قرا) – H. 1035 Zilhicce / M. 1626 (No. 347, s.83); H. 1063 Şevval / M. 1653 (No. 356, s.85), erkek

“Kara” kelimesi siyah rengi ifade edip, insan için kullanıldığında “esmer” manasını taşır. Fakat şahıs ismi veya lakap olarak “esmer” anlamının yanı sıra “büyük, güçlü, olağanüstü, ulu, atılgan, gözü kara” vs. manalara da sahiptir (Kutalmış, 2003: 163; Paşayev, Beşirova, 2011: 165). Belgelerin birincisinde isim olarak Kara Bey, ikincisinde ise lakap olarak Kara Hasan şeklinde yazılmıştır.

60. **Karaca** (قراچه) – H. 934 Cemazeyilevvel / M. 1528 (No. 515, s.127), erkek

“Kara” kelimesinden türemiş olan ve kara / siyah rengin yanı sıra “muazzam, güçlü” anlamlarını içeren (Hasanov, 2002: 90; Paşayev, Beşirova, 2011: 166) bu isim de lakap şeklinde Karaca Muhammed olarak kullanılmıştır.

61. **Kaya** (قيا) – H. 1010 Şevval / M. 1602 (No. 337, s.81), erkek

“Büyük ve sert taş kitlesi” demektir (KAS: “Kaya”). Şahıs ismi olarak “yenilmez, sarsılmaz” anlamlarını içerir (Paşayev, Beşirova, 2011: 166).

62. **Kazan / Gazan** (غازان) – H. 768 Cemazeyilevvel / M. 1367 (No. 252, s.61), erkek

Bu isim hem “kazanç, kazanım, birikim, bolluk”, hem de “kızan, kızgın” anlamlarını taşır (Kutalmış, 2003: 173). Belgede Kazan Hoca Türkî olarak geçmektedir.

63. **Kılıç** (قلىچ) – H. 1031 / M. 1621-22 (No. 344a, s.82); H. 1032 Rabiülevvel / M. 1623 (No. 344b, s.82-83), H. 1163 Muharrem / M. 1749-50 (No. 672a, s.166), erkek

Bir silah türü olan kılıç, şahıs ismi olarak gücü, kudreti temsil eder. “Eski Türklerde kılıç kutsal sayılırdı. Nesilden nesile aktarılıp, baba ocağından asla uzaklaştırılmazdı. Yemin edildiğinde, eğilip kılıcı öpmek suretiyle yemin edilirdi... Kılıç, Savaş Ruhu'nun sembolü sayılırdı” (Beydili, 2004: 311).

64. **Kızıl** (قزل) – H. 615 Rabiülevvel / M. 1218 (No. 12, s.5), erkek

Bir renk ismi olmasına rağmen mecazi olarak “dikkat, özen, tedbir, değişiklik, devrim, şiddet” anlamlarını da ifade edebilir (Kutalmış, 2003: 163). Belgedeki şahsın kendi ismi Nureddin Kızıl, babasının ismi ise Sungur olarak geçmektedir.

65. **Koç** (قوچ) – H. 912 Rabiülevvel / M. 1506 (No. 610, s.151), erkek

“Erkek koyun” anlamına gelen koç kelimesi mecazi olarak “düz, mert, yüz yüze dövüşen, hilesiz, yiğit, dayanıklı, yılmaz” şeklinde yorumlanmaktadır (Kutalmış, 2003: 181; Orucov vd., 2006: III, 169). Türk mitolojisinde gücün simgesidir (Karakurt, 2011: 134). Belgede lakap olarak Koç Ahmed şeklinde yer almaktadır.

66. **Konak** (فناق) – H. 744 Rabiülahir / M. 1343 (No.123a, s.29), erkek

“Konuk, misafir” anlamına sahiptir ve “konmak” fiilinden türemiştir (Hasanov, 2002: 95; Paşayev, Beşirova, 2011: 170).

67. **Köçeri** (كوجرى) – H. 777 Safer / M. 1375 (No. 602, s.149); H. 755 / M. 1354-55 (No.587, s.146), erkek

“Köç / göç” ve “er” kelimelerinden oluşup, “göç eri”, “göç eden er” anlamına gelmektedir (Kutalmış, 2003: 186; Hasanov: 2002: 88).

68. **Kulu / Kuli** (قلى) – H. 574 Şevval / M. 1179 (No. 223, s.54), erkek

“O’nun kulu”, yani “Allah’ın kulu” anlamına gelmektedir (Paşayev, Beşirova, 2011: 170). Öte yandan, yazılış şekline bakılırsa, “cesur, gözü kara” anlamlarında eski Türklerde kullanan “Kuli / Kulıg” ismine de benzetilebilir (Kutalmış, 2003: 189).

69. **Kungur** (قنقر) – H. 609 Şaban / M. 1212-13 (No. 10, s.5), erkek

Kongar, Kongur olarak da geçen bu isim, sonradan Konur şekline dönüşmüştür. Konur / Kongur – sarı ile siyah karışımı bir renk, koyu kumral, kestane rengidir (KAS: “Kongur”; Sümer, 1999: II, 725). Bu renkteki at türünü de ifade etmektedir. Mecazi olarak “yakışıklı, civan”, “gururlu, onurlu, mağrur” (Kutalmış, 2003: 183) ve “cesur, korkmaz” anlamına gelmektedir (Paşayev, Beşirova, 2011: 170).

70. **Kurgaçı** (قورغاچى) – H. 770 Cemazeyilevvel / M. 1368-69 (No. 208a, s.50); H. 771 Muharrem / M. 1369 (No. 208b, s.50-51), erkek

“Tecrübeli, bilge” demektir (Kutalmış, 2003: 191).

71. **Kutku / Kutgu** (قطفو) – H. 686 Şaban / M. 1287 (No. 34, s.10), erkek

“Ağırbaşlı, alçak gönüllü” demektir (Kutalmış, 2003: 193).

72. **Kutlu** (قتلو) – H. 787 Rabiülevvel / M. 1385 (No. 253, s.61), kadın

Kişi Adları Sözlüğü’nde erkek ismi olarak gösterilse de, belgede kadın ismi olarak geçmektedir. “Uğurlu, kutsal, mutlu, mübarek, talihli” anlamındadır (KAS: “Kutlu”; Behzâd, 1370: 101; Sümer, 1999: I, 36).

73. **Kutlubey** (قتلوبىك) – H. 727 Safer / M. 1326 (No. 569, s.141), erkek

“Kutlu” ve “bey” kelimelerinden oluşmaktadır.

74. **Kutluk / Kutlug** (قتلغ) – H. 759 Ramazan / M. 1358 (No. 421a, s.109); H. 768 Cemazeyilevvel / M. 1367 (No. 252, s.61); H. 75? Receb / M. 1349-58 (No. 268, s.65); H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 485/2a, s.122); H. 758 Şaban / M. 1357 (No. 173, s.42-43); H. 762 Şaban / M. 1361 (No. 183, s.45); H. 654 Ramazan / M. 1256 (No. 557, s.138-139); H. 671 Muharrem / M. 1272 (No. 29, s.9); H. 753 Ramazan / M. 1352 (No. 159, s.39), erkek ve kadın

Kutlu ismiyle aynı anlamdadır. Kutluk isminin anıldığı 9 belgenin 6’sında bu isim erkek adı, 3’ünde ise kadın adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihî kaynaklarda kadın ismi gibi Kutluk Hatun şeklinde de rastlanmaktadır (Cevâdî, 2001: I, 168). Aşağıdaki örneklerden görüldüğü üzere Kutluk isminin sonuna farklı kelimeler eklenerek yeni isimler oluşturulmuştur.

75. **Kutluk Boğa** (قتلغ بوقا) – H. 787 Rabiülevvel / M. 1385 (No. 253, s.61), erkek
 76. **Kutluk Doğmuş** (قتلغ دوغمیش) – H. 761 Rabiülahir / M. 1360 (No. 7a, s.4); H. 772 Muharrem / M. 1370 (No. 211, s.51), erkek
 77. **Kutluk Kaya** (قتلغ قيا) – H. 722 Receb / M. 1322 (No. 79, s.20), erkek
 78. **Kutluk Tekin** (قتلغ تکين) – H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 403a, s.93), kadın

Tekin ismi çeşitli anlamlar içermektedir: “tek, eşsiz”, “uyanık, tetikte”, “uslu”, “şehzade, prens”, “uğurlu” (KAS: “Tekin”). Eskiden tekin / tigin, Türk hakanlarının oğulları, küçük kardeşleri ve diğer akrabaları tarafından taşınan bir unvandı (Sümer, 1999: I, 38).

79. **Kutluk Temür** (قتلغ تمور) – H. 723 Ramazan / M. 1323 (No. 81, s.20); H. 736 Cemazeyilevvel / M. 1335-36 (No. 102, s.25), erkek
 80. **Küçük** (کوچوک) – H. 671 Muharrem / M. 1272 (No. 29, s.9), erkek

Küçük kelimesi, Türkçeden Farsçaya geçerek “kûçek” şeklini almıştır ve Farsçada tek “vav” harfi ile yazılmaktadır (Zerinezâde, 1962: 373-374). Fakat belgede Türkçe seslendirildiği şekilde iki “vav” harfi ile yazılmıştır.

81. **Mengi** (منگی) – H. 752 Zilhicce / M. 1351-52 (No. 152, s.37), erkek

“Ebedi, sonsuz” demektir (Kutalmış, 2003: 74,200; Cevâdî, 2012: IV, 502).

82. **Moğoltay** (مغلطای) – H. 736 Receb / M. 1336 (No. 104, s.26), erkek

“Moğol” ve “tay” kelimelerinden oluşur. “Tay” – dayanak, asalet unvanı, ululuk, büyüklük, çokluk, mevki, yer, dayı vs. anlamlarında kullanılır (Kutalmış, 2003: 247). Ayrıca “eş, eşit, denk” anlamlarına da gelir (Orucov vd., 2006: IV, 273). Neticede, bu isim “Moğol’a eşdeğer”, “Moğol’a dayanak” veya “Moğol soylusu”, “Moğol büyüğü” manalarına sahip olabilir. Belgede Moğoltay ismiyle anılan kişinin bir Ahi olduğu anlaşılır.

83. **Nenehatun / Nanahatun** (ننه خاتون؛ ناناخاتون) – H. 856 Cemazeyilevvel / M. 1452 (No. 289, s.70), H. 1036 Receb / M. 1627 (No. 632, s.157), kadın

“Nine” anlamına gelen “nene / nana” kelimesiyle “hatun” kelimesinin birleşiminden yaranmıştır. Anahatun ismiyle benzerlik göstermektedir.

84. **Ocakkulu** (اوجاق قلی) – H. 1262 Cemazeyilahir / M. 1846 (No. 658, s.162), erkek
 “Ocak” – “ateşlik, ateş tüten yer” demek olup, mecazi olarak da “ev, yuva” anlamındadır. Azerbaycan’da kutsal mekânlara da “ocak” denmektedir (Orucov vd., 2006: III, 511). Bu bağlamda Ocakkulu ismi “kutsal mekânın kulu” şeklinde yorumlanıyor (Hasanov, 2002: 122; Paşayev, Beşirova, 2011: 193).
85. **Oğulbey** (اوغل بیگ؛ اوغلیک؛ اغل بیگ) – H. 772 Muharrem / M. 1370 (No. 209, s.51); H. 772 Muharrem / M. 1370 (No. 211, s.51); H. 774 Zilkade / M. 1373 (No. 222a, s.54), erkek
 “Oğul” ve “bey” kelimelerinden oluşur.
86. **Orduhatun** (اردو خاتون) – H. 748 Rabiülevvel / M. 1347 (No. 132, s.32), kadın
 “Ordu gibi hatun”, “güçlü kadın” anlamındadır.
87. **Orduluk / Ordulug** (اردولغ) – H. 764 Safer / M. 1362 (No. 188, s.46), erkek
 “Orduya layık”, “orduya ait” demektir. Ebeveynler çocuklarının büyüyüp büyük bir kahraman, belki de komutan olmasını arzu ettikleri veya evlatlarının orduya layık olabilecek şekilde sağlam olmasını diledikleri için evlatlarına bu ismi vermiş olmalı. Ordu kelimesi tarihte hükümdarın ikametgâhı ve dergâhı (sarayı) yerine de kullanılmıştır (Donuk, 1988: 83; Cevâdî, 2012: IV, 517; Cevâdî, 2013: V, 530).
88. **Oyhatun** (اوی خاتون) – H. 722 Ramazan / M. 1322 (No. 78, s.19), kadın
 “Oy” burada “düşünce, fikir” anlamındadır (Kutalmış, 2003: 212). Eğer böyleyse, o zaman bu isim de “düşünceli hatun” şeklinde izah edilmelidir. Fakat Türkçe isimler arasında Oyabegüm adına da rastlıyoruz ki, bu ismin de anlamı “sempatik bayan” demektir (Kutalmış, 2003: 212). Belki belgede de Oyhatun yerine yanlışlıkla Oyhatun yazılmıştır.
89. **Salğım / Salkım Hatun** (سلغم خاتون) – H. 661 Zilhicce / M. 1263 (No. 25, s.8-9); H. 708 Ramazan / M. 1309 (No. 59, s.15), kadın
 Salkım kelimesi çeşitli anlamlar içermektedir: 1. Üzüm gibi birçoğu bir sap üzerinde bir arada bulunan yemiş; 2. Üzerinde kısa saplı dallar bulunan çiçek topluluğu; 3. Akasya (KAS: “Salkım”). İsim olarak üzüm gibi tatlı, çiçek gibi güzel anlamını taşıyor. Fakat F. Cevâdî, Salkım ve Salğım isimlerini birbirinden ayırarak, Salğım isminin Türkmencede “serap, hayal” manasına sahip olduğunu belirtiyor (Cevâdî, 2001: I, 133). Araştırdığımız belgelerde de Salğım şeklinde yazıldığı için burada F. Cevâdî’nin yorumunun daha geçerli olduğu kanaatindeyiz.
90. **Sarubey** (ساروبک) – H. 1275 Rabiülahir / M. 1858 (No. 657, s.162), erkek
 “Sarı” ve “bey” kelimelerinden oluşur. Sarı – renk anlamından başka, eski Türklerde Güneş, Ay, yıldız, dünya, evren, etnonim, totem, altın, yetkin, kâmil vs. anlamlarda kullanılmıştır (Paşayev, Beşirova, 2011: 208).

91. **Satılmış** (ستلمیش؛ سطلمیش) – H. 755 Şaban / M. 1354 (No. 172, s.42); H. 741 Safer / M. 1340 (No. 113, s.27); H. 741 Rabiülevvel / M. 1340 (No. 122, s.29); H. 775 / M. 1373-74 (No. 230, s.56); H. 755 Şaban / M. 1354 (No. 147, s.36), erkek

“Satmak” fiilinden türetilmiştir. Eski Türk geleneklerine göre, çocukları sık ölen veya olmayan ailelerin çocuğu olduğunda, yaşaması ve uzun ömürlü olması için, onu Tanrı'nın sevdiği, toplumun saydığı bir ulu kişiye ya da onun ruhuna, çocuğu koruması, manevi bir destek vermesi bakımından emanet edilmesi eylemine satma-satılma adı verilir. Çocuk erkekse Satılmış, kız ise Satı diye isimlendirilir. Bu gelenek, günümüzde de İslâmî motifler içinde yine sürdürülmektedir (Kutalmış, 2003: 227; Sümer, 1999: I, 18-19).

92. **Sevgili** (سوگلی) – H. 1214 Rabiülevvel / M. 1799 (No. 370, s.87), kadın

“Sevmek” fiilinden türetilmiştir. “Sevgi ve bağlılık duyulan, sevilen” anlamını taşımaktadır (KAS: “Sevgili”; Behzâd, 1370: 88; İşrâgî, 1377: 9). Diğer bazı kaynaklarda “nilüfer çiçeği” anlamına gelen ve yazılış itibarıyla Sevgili ismiyle benzerlik gösteren Su-gülü ismine de rastlıyoruz (Cevâdî, 2010: III, 175).

93. **Sevinç** (سونج) – H. 812 Zilkade / M. 1410 (No. 291a, s.68); H. 705 Receb / M. 1306 (No.49, s.13); H. 704 Zilkade / M. 1305 (No. 442, s.114), erkek

Sevinç adı günümüzde kadın ismi olarak kullanılsa da, belgelerde erkek ismi olarak karşımıza çıkar. Hatta bu belgelerden ikincisinde Sevinç Bey diye yazılmaktadır. Tahminlerimize göre, Orta Çağ'da erkek çocuklarına daha fazla değer verildiğinden dolayı ebeveynler erkek evlatlarının olmasını daha çok istemiş ve erkek çocuk doğduğunda da kendi sevinçlerini ifade etmek için ona Sevinç ismini koymuşlardır. Sevinç isminin eski Türklerde erkek ismi olarak kullanıldığı diğer kaynaklarca da doğrulanmaktadır (Atalay, 2004: 82; Sümer, 1999: I, 226, II, 523).

94. **Sungur** (سنقر) – H. 615 Rabiülevvel / M. 1218 (No. 12, s.5), erkek

“Kartal, şahin” demektir (Kutalmış, 2003: 236). Mecazi anlamda “soğukkanlı, sakin kimse” olarak da izah edilir (KAS: “Sungur”).

95. **Tabay** (تابای) – H. 723 Ramazan / M. 1323 (No. 81, s.20), erkek

“Top” ve “Ay” kelimelerinden oluşup, “dolunay” demektir (Kutalmış, 2003: 240). Fakat başka bir görüşe göre, Tabay ismi eski Türkçedeki “taba” kelimesinden türemiştir ve “merhametli” anlamındadır (Cevâdî, 2012: IV, 612).

96. **Taştemür** (طاشتمور) – H. 733 Ramazan / M. 1333 (No. 453, s.116), erkek

“Taş” ve “demir” kelimelerinden oluşan bu isim, mecazi olarak “metin, sağlam, dayanıklı” manalarını içerir (Paşayev, Beşirova, 2011: 118).

97. **Tatay** (تتای) – H. 736 Cemazeyilevvel / M. 1335-36 (No. 102, s.25), erkek

Kastamonu'nun Daday ilçesinin adının da bu kelimedenden oluştuğu düşünülmektedir (Sümer, 1999: I, 394). Sözlüklerde “daday” kelimesi “çelik çomak oyununda üstüne çelik konulmak için yere dikilen kazık” ve “bir halı türü” şeklinde izah edilir (BTS: “Daday”). Ancak diğer

bir yoruma göre söz konusu isim, “uzak” anlamındaki “tat” ve “Ay” kelimelerinden oluşur ve “erişilmez Ay” anlamına gelir (Kutalmış, 2003: 247).

98. **Tengribermiş / Tanrıvermiş** (تنگری بیرمیش؛ تنگری ورمیش) – H. 772 Muharrem / M. 1370 (No. 209, s.51); H. 772 Muharrem / M. 1370 (No. 211, s.51); H. 774 Zilkade / M. 1373 (No. 222a, s.54), erkek

“Tengri / Tanrı tarafından verilmiş”, “Tanrı’nın hediyesi” demektir (Cevâdî, 2013: V, 586).

99. **Tengrikulu** (تنگریقلی) – H. 1082 Rabiülahir / M. 1671 (No. 362, s.86), erkek

“Tanrı’nın kulu” demek olup, Arapçadaki Abdullah ismiyle aynı anlamı taşımaktadır.

100. **Timur, Temür** (تیمور؛ تمور) – H. XIV. yüzyılın ilk yarısı / M. XIX. yüzyılın sonları – XX. yüzyılın başları (No. 664, s.163), H. 775 Muharrem / M. 1373 (No. 224, s.54), erkek

“Demir” demektir ve gücü, kudreti, sağlamlığı simgelemektedir (Hasanov, 2002: 157; Paşayev, Beşirova, 2011: 226).

101. **Tobuga** (توبوفا) – H. VIII. yüzyıl / M. XIV. yüzyıl (No. 551/5, s.134-135), erkek

Anlamını tam olarak bulamadığımız bu isim, bizce “top” ve “boğa” kelimelerinden oluşur. Eğer bu tahminiz doğruysa, o zaman bu isim “top yekûn boğa”, “tam bir boğa” gibi anlam kazanabilir.

102. **Tokboğa** (توخبغا) – H. 754 Şaban / M. 1353 (No. 160, s.39), erkek

“Tok” ve “boğa” kelimelerinden oluşmuştur. “İri boğa, sağlam boğa” anlamındadır. “Tokmak” fiilinin aynı zamanda “vurmak, saldırmak” anlamına geldiği (Mirzeyev, 1986: 69) göz önünde bulundurulursa, “vuran boğa, saldırgan boğa” şeklinde de izah etmek mümkün görünmektedir.

103. **Toktemur** (تختمور) – H. 773 Safer / M. 1371 (No. 232b, s.56), erkek

“Tok” ve “temür” (demir) kelimelerinden ibarettir. Büyük gücü simgeler.

104. **Tuğa** (توغا) – H. 731 / M. 1330-31 (No. 469, s.119), erkek

Tuğa / Toğa kelimesinin birkaç anlamı vardır: 1. Doğa, tabiat, hilkat, yaratılış, huy; 2. Kalın, katı, yoğun, doymuş; 3. Usul, yordam, teamül (Kutalmış, 2003: 253). Fakat F. Sümer, “toğa” kelimesini “kaplan” şeklinde yorumlamaktadır (Sümer, 1999: II, 101).

105. **Tuğboğa** (توغبوغا؛ توغبوفا) – H. 744 / M. 1343-44 (No. 463/1, s.118); H. 771 Zilhicce / M. 1370 (No. 101b, s.25), erkek

“Tuğ” ve “boğa” kelimelerinden oluşur. Tuğ – sancağın tepesine takılan at kuyruğu, kıldan yapılan flama demektir. Uğur ve kut işareti olarak kullanılır olmasına karşın, bundan daha ziyade savaş isteği, başkaldırı ve isyan sembolü olarak da kayıtlara geçmiştir (Kutalmış, 2003: 261). Böylece bu ismi “uğurlu boğa / yiğit” veya “savaşçı boğa” şeklinde izah etmek gerekir.

106. **Tuğluk** (توغلک) – H. 775 Muharrem / M. 1373 (No. 224, s.54), kadın

“Tuğlu, tuğu olan, tuğ taşıyan, sancak sahibi” demektir (Sümer, 1999: I, 366, II, 501; Kutalmış, 2003: 261). Diğer bir yoruma göre ise “bolluk, çokluk, zenginlik, refah” gibi manalara sahiptir (Hasanov, 2002: 160). Kadın adı olarak son anlamlandırmanın daha geçerli olduğu kanaatindeyiz.

107. **Tuğrul (طغرل)** – H. 666 Safer / M. 1267 (No. 559, s.139), erkek

Anlamı doğan kuşudur. Türk mitolojisine göre, Tuğrul – olağanüstü nitelikleri olan kızıl renkli devasa kuştur. Ölümsüzlüğü ve yeniden dirilişi simgeler. Her gün yeniden doğar (Karakurt, 2011: 208).

108. **Turan Hatun (توران خاتون)** – H. 733 Ramazan / M. 1333 (No. 99a, s.24), kadın

“Duran, yaşayan, ömürlü, yaşama direnci” demektir. Çocukları sık ölen ailelerin, uzun ömür ve kalıcılık dileklerini içeren adlardandır. Ayrıca “Türk ülkesi” anlamına da gelmektedir (Kutalmış, 2003: 264).

109. **Türkan (ترکان)** – H. 776 Receb / M. 1374-75 (No. 331, s.56); H. 778 Cemazeyilahir / M. 1376 (No. 603, s.149), kadın

Türk hakanlarının eşlerinin bir unvanı olan ve soyluluk içeren “terken” kelimesinden türetildiği görüşü bulunmaktadır (Kutalmış, 2003: 268; Cevâdî, 2001: I, 87). Kişi Adları Sözlüğü’nde “kraliçe ve güzel kız” şeklinde izah edilmektedir (KAS: “Türkan”).

110. **Uğurhan (اوغورخان)** – H. 1145 Cemazeyilahir / M. 1732 (No. 415/28, s.106), erkek

“Uğur” ve “han” kelimelerinden türetilmiştir. Buradaki “han” kelimesi unvan değildir. Nitekim belgede bu şahsın ismi Uğurhan Bey diye zikredilmiştir. Görüldüğü üzere “han” kelimesi bu adamın isminin bir parçası, “bey” ise unvanıdır.

111. **Uğurlu (اوغورلو)** – H. 1145 Cümadiyüssani / M. 1732 (No. 415/8, s.103), erkek

“Uğur” kelimesinden oluşmuş ve taşıyıcısının daim uğurlu, saadetli, başarılı olması temenni edilmiştir.

112. **Yengibey (يېنگى بېگ)** – H. 775 Zilkade / M. 1374 (No. 227, s.55), erkek

“Yengi / yeni” ve “bey” kelimelerinden ibarettir.

113. **Yınal (يىنال)** – H. 695 Muharrem / M. 1295 (No. 38b, s.11), erkek

Han soyundan gelen bir kadınla sıradan bir erkeğin evliliğinden doğan çocuklara “yınal / inal” denirdi. “Soylu kimse” anlamına da sahiptir. Ayrıca “güvenilir kimse” anlamına gelen bu kelime bir devlet rütbesi olarak da kullanılırdı. Kapağan Hakan’ın oğlunun ismi de İnal olmuştur (Nedelyayev vd., 1969: 209).

3. Türk Onomastiği Açısından Arşiv Belgelerinin Değerlendirilmesi

Böylece, Şeyh Safi Türbesi Kataloğu’nda yer alan 865 belgede toplam 114 adet Türkçe şahıs ismi ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan 92’si erkek ismi, 21’i kadın ismidir. 1 isim ise hem erkekler, hem kadınlar için kullanılmıştır. Bazı isimler birkaç belgede geçmektedirler. Bu sebepten 865 belgede 176 kez Türkçe isimlerle karşılaşırız. Bu Türkçe isimlerin sayısının

belge sayısı içindeki oranı % 20,4 civarındadır. Katalogda X-XI. yüzyıllara ait sadece 2 belge bulunmaktadır ve bu belgelerde Türkçe isime rastlanmamaktadır. Diğer yüzyıllara göre ise belgelerin ve Türkçe isimlerin dağılımı şöyledir:

- XII. yüzyıla ait 15 belgede 3 kez (% 20)
- XIII. yüzyıla ait 75 belgede 18 kez (% 24)
- XIV. yüzyıla ait 445 belgede 106 kez (% 23,8)
- XV. yüzyıla ait 41 belgede 5 kez (% 12,2)
- XVI. yüzyıl a ait 82 belgede 14 kez (% 17,1)
- XVII. yüzyıla ait 66 belgede 14 kez (% 21,2)
- XVIII. yüzyıla ait 67 belgede 6 kez (% 8,9)
- XIX-XX. yüzyılın başlarına ait 72 belgede 10 kez (% 13,9)

Görüldüğü üzere Selçuklu ve Moğollar döneminde çok sayıda Türk kabilelerinin gelerek bölgeye yerleşmesi sonucunda belgelerdeki Türkçe isimlerin oranında artış meydana gelmiştir. Ancak İslamlaşma sürecinde Müslüman isimlerinin kabul edilmesi, Türkçe isimlerin oranında bir azalmaya neden olmuş ve bu azalma XV. yüzyılda kendini hissettirmiştir. Fakat Safevî döneminde Azerbaycan Türk edebiyatında görünen canlanma, topluma yansımış olmalıdır ki XVI-XVII. yüzyıllarda Türkçe isimlerin oran itibarıyla yeniden yükselişe geçtiği gözlemlenmektedir. Bu konuda F. Sümer dikkat çekici tespitlerde bulunmaktadır (Sümer, 1999: I, 235-255). Fakat Safevî Devleti'nin düşüşü ve çöküşüyle beraber Türkçe isimlerin de azaldığını görmekteyiz. Örneğin, XVII. ve XVIII. yüzyıllara ait belge sayısının hemen hemen eşit olmasına rağmen Türkçe isimlerde iki kat azalma söz konusudur.

Belgelerde en çok geçen isim hem kadınlar, hem erkekler için kullanılan Kutluk ismidir (9 kez). Bu ismi Atabey (7 kez), Aydoğmuş (6 kez), Satılmış (5 kez) ve Budak (4 kez) takip etmektedir. Diğer tarihî kaynaklardan Erdebil bölgesi ve civarında yaşamış olan ahalinin isimleriyle ilgili bilgilerin derlenip toplanması sonucunda bu konuda daha net bir tablo ortaya çıkabilir.

Şeyh Safi Arşivi'nin belgelerinden derlediğimiz Erdebil bölgesiyle ilgili Türkçe isimleri, C. Yakupoğlu tarafından tahrir ve evkâf defterlerinin, vakfiye ve kitabelerin taranması sonucunda hazırlanmış olan Kastamonu yöresinin Türkçe tarihî isimler listesiyle (bkz.: Yakupoğlu, 2009: 462-466) karşılaştırdığımız zaman birçok benzerlikler bulunmuştur. Örneğin; Akbaş, Aksungur, Arslan, Aslan, Ayaz, Aydın, Aytoğmuş, Bayındır, Bayram, Beyler, Boğa, Budak, Çoban, Dünder, Göçeri, Gökçe, Hatun, İnal, Kara, Karaca, Kaya, Kılıç, Kızıl, Koç, Kutlu, Kutlubey, Kutlu Boğa, Kutlu Temür, Kutlu Toğmuş, Küçük, Oğulbey, Saru / Saruhan, Satılmış, Sevinç, Taştemür, Temür, Tengrivermiş, Turan, Turdu, Uğurlu, Yengibey isimlerinin hem Erdebil, hem de Kastamonu belgelerinde geçtiği tespit edilmiştir. Ortaya çıkan bu tablo, Orta Çağ'da Azerbaycan'la Anadolu coğrafyası arasındaki kültürel bağların çok kuvvetli olduğunu göstermektedir.

Tamamen Türkçe olan bu adların ve lakapların dışında, Erdebil belgelerinde yabancı bir dildeki (Arapça ve Farsça) kelimelerle Türkçe bir kelimenin veya ekin birleşiminden oluşan isimlere de rastlamaktayız. Bu isimlerden bir kısmını burada zikrediyoruz:

Abbaskulu (No. 703, s.172); Ahicuk (No. 477, s.120; Arapça “Ahi” kelimesinin Türkçe “cuk” küçültme ekiyle birleşimi sonucu oluşmuştur); Alihan (No. 332, s.80); Aliverdi (No. 360, s.85); Allahkulu (No. 430, s.111); Allahvermiş (No. 300-302, 304, s.72, 73); Alikulu (No. 642, s.159); Hacıhatun (No. 267a-b, s.65); Hatunşah (No. 246, s.59); İmamkulu (No. 415/5, s.102; No. 415/14, s.104); İmamverdi (No. 638, s.158); Kulucan (No. 300, s.72); Mehdikulu (No. 341, s.82); Mevlaverdi (No. 411/9, s.96); Muhammedkulu (No. 362, s.86; No. 649, s.160; No. 653-654, s.161); Murtazakulu (No. 360-361, s.85-86; No. 670-671, s.166; No. 706, s.172; No. 709-711, s.172-173); Mustafakulu (No. 687, s.169); Necefkulu (No. 687, s.169); Nurkulu (No. 79, s.79); Pirkulu (No. 360, s.85); Rızakulu (No. 415/7, s.102; No. 415/19, s.104; No. 645, s.159-160; No. 659, s.162); Safıkulu (No. 641, s.159); Şahkulu (No. 517, s.127-128; No. 612, s.152; No. 641, s.159); Şahverdi (No. 329, s.79); Tahmaspkulu (No. 631, s.156-157); Turanşah (No. 254b, s.62) vd.

Bu listeyi bir hayli uzatmak mümkündür. Fakat makaledeki asıl amacımız özbeöz Türkçe isimleri belirlemek olduğundan, bu kadar örnekle yetiniyoruz. Türkçe ile Arapça veya Farsça kelimelerin karışımına dayanan bu isimlerin büyük bir kısmının, özellikle de Şîî inancıyla alakalı Abbaskulu, Aliverdi, İmamkulu vb. adların Safevî döneminden itibaren ortaya çıktığı görülmektedir.

4. Arşiv Belgelerinde Türkçe Soy, Boy ve Yer Adları ile Terimler ve Unvanlar

Erdebil belgelerinde şahıs isimlerinden başka, tamamen veya kısmen Türkçe olan soy ve boy adlarına rastlamaktayız:

Atabegî (No. 300-302, s.72-73; No. 376, s.88; No. 319, s.77);

Aydınözlü (No. 355, s.216, 225);

Celairî (No. 481, s.121);

Çübânî (No. 474, s.120; No. 623, s.155);

Daşkesenî (No. 347, s.83);

Dursun-Hocalı (No. 658, s.162);

Emirlü (No. 411/1, s.94);

Hamzalu (No. 349, s.83-84);

Kacar / Kaçar (No. 692, s.170; No. 661-662, s.163);

Karamanlu (No. 351, s.84; No. 635, s.157-158; No. 672a-b, s.166);

Kengerlü (No. 329, s.79);

Mestalibeylü (No. 693, 694, s.170);

Muğanlu (686a, s.168);

Musullu (No. 334, s.80);

Poladlu (No. 658, s.162);

Şamlu (No. 624, s.155);

Şahseven (No. 658, s.162; No. 639, s.158; No. 649, s.160; No. 687, s.169);

Şeyhli (No. 97a-b, s.23-24; No. 106, s.26; No. 116, s.28; No. 120b, s.29; No. 142, s.34-35; No. 176b, s.43; No. 182, s.44-45; No. 409, s.94);

Tekelü (No. 317, 319, s.76-77);

Türkman (No. 399, s.92);

Türkî (No. 152, s.37; No. 208a-b, s.50-51; No. 99a-b, s.24; No. 159, s.39; No. 171a, s.42; No. 252, s.61; No. 424, s.110; No. 550/4, s.134; No. 121, s.29);

Ustaclu (No. 628, s.156).

Listeden görüldüğü üzere burada halis Türkçe isimlerin (Aydınözlü vs.) yanı sıra Türkçenin diğer dillerle karışımından doğan isimler de bulunmaktadır. Bu gibi isimlerde: a) Türkçe bir ifade, yabancı kökenli bir kelime ile birleşerek isim oluşturmaktadır (Şahseven örneğinde olduğu gibi); b) Türkçe kelimelere yabancı dillerdeki ekler eklenmektedir (Atabegî örneğinde olduğu gibi); c) Yabancı kökenli kelimelere Türkçe ekler eklenmektedir (Emirlü örneğinde olduğu gibi). Bazı soy ve boy isimlerinde ise coğrafi adlara Türkçe -lu eki eklenmektedir (Muğanlu, Şamlu). Bunların dışında, “-oğlu” ekiyle biten soy adlara rastlanmaktadır (örneğin: Keviroğlu Bayram Ağa, No. 349, s.83).

Erdebil belgelerinde Akbulak, Avuç, Ulus, Palutlu, Tacıbölük, Karadere, Tikilüdaş (Dikilitaş), Tuşmalkendi, Çaylık, Hanbeli, Hankulu, Donluk, Savucbulak, Karabağ, Kızılağaç, Kızılızen, Kızılark vs. gibi Türkçe yer adlarıyla karşılaşırız

Ayrıca belgelerde eşik-ağası, beylerbeyi, korçu (korucu), yüzbaşı, ahtacı, tuman (idari taksimat veya para birimi), yarlık, ağa, bey, han, hatun, hanım, bahadır, dede, elat (yörük), çerik vb. Türkçe terimlere ve unvanlara da rastlıyoruz.

Sonuç

Erdebil yöresine ait tarihî belgeler üzerinde yürüttüğümüz bu araştırma ile XII. yüzyılın sonlarından XX. yüzyılın başlarına kadar bu bölgede kullanılan Türkçe isimleri belirlemeye ve bölgenin onomastik tablosunda Türkçe isimlerin yerini tespit etmeye çalıştık. Çalışmalarımız sonucunda, Türkçe isimlerin daha çok Moğollar ve Safevîler döneminde yaygınlık kazandığı gözlemlenmiştir. Belgelerdeki Türkçe isimleri, içerdikleri anlam açısından sınıflandıracak olursak, bunları aşağıdaki birkaç grup kapsamında ele almamız mümkün görünmektedir: a) arzu, dilek, duygu ve temenni içeren isimler (İnan, Kazan, Sevinç vb.); b) idari unvanlardan ve sosyal konulardan oluşan isimler (Ağahan, Atabey, Begümhanım, Beyler, Hanlar vb.); c) fiziksel özelliklerle bağlantılı isimler (Küçük vb.); d) manevi meziyetlerle ilgili isimler (Aydın, Kurgaçı vb.); e) hayvanlar ve doğayla ilgili isimler (Aksungur, Arslan, Boğaçar, Dağca, Kaya vb.); f) eşya adlarından oluşan isimler (Berke,

Gönder, Kılıç vb.); g) renklerle ilgili isimler (Gökçe, Kara, Kızıl, Kungur vb.); h) din, inanç ve mitolojiden kaynaklanan isimler (Ayaçı, Tengribermiş, Tengrikulu vb.). Bazı isimlerde, sınıflandırmamız kapsamındaki değişik gruplara ait özellikler bulunmaktadır (Doluhan, Kutluk Boğa, Kutluk Kaya, Sarubey vb.). Erdebil belgeleri, şahıs isimlerinin yanı sıra yöredeki Türkçe soy ve boy adları, coğrafi isimler ve tarihî terimler konusunda da zengin bilgilere sahiptirler.

KAYNAKÇA:

ALİYEV, Salih Muhammedoğlu (1995): “Erdebil”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XI. c., İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

BEHZÂD, Abdülhad (1370): *Ferheng-i Nâmhâ-yı Azerbaycanî*, Tebriz, İntişârât-ı Erk.

BEYDİLİ, Celal (2004): *Türk Mitolojisi: Ansiklopedik Sözlük* (çeviri: Eren Ercan), Ankara, Yurt Kitab-Yayın.

CEVÂDÎ, Ferhat (2001-2013): *Türkçe İnsan Adları*, I. c. – 2001; II. c. 2003; III. c. – 2010; IV. c. – 2012; V. c. – 2013, Tebriz, Ahter Neşriyatı.

DONUK, Abdülkadir (1988): *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askerî Unvan ve Terimler*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

GAFFÂRÎ, Rıza (1377): *Türk Adları Sözlüğü*, Tebriz, Çâp-ı Şua’.

HACIYEV, Tofiq (2004): *Dede Korkut Kitabı: Ansiklopedik Lügat*, Bakü, Önder Neşriyatı.

HASANOV, Hasret (2002): *Azerbaycan Şahıs Adlarının İzahlı Etimoloji Lügati*, Bakü, Mütercim Neşriyatı.

İŞRÂĞÎ, Muhammed (1377): *Güzel Adlar Sözlüğü (Azerbaycan Türkçesinde Ad Sözlüğü)*, Tebriz, Âzâdî İntişârâtı.

KARAKURT, Deniz (2011): *Türk Söylence Sözlüğü (Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü)*, E-kitap, 1. Baskı.

KUTALMIŞ, Orhan Güdül (2003): *Türkçe Kişi Adları*, İstanbul, Karabudun Yayınları - <http://ebitik.azerblog.com/anbar/670.pdf> (18.01.2015)

MİRZEYEV, Osman (1986): *Adlarımız*, Bakü, Azerneşr.

NEDELYAYEV, Vladimir Mixayloviç; NASİLOV, Dmitriy Mixayloviç; TENİŞEV, Edgar Raximoviç; ŞERBAK, Aleksandr Mixayloviç (1969): *Drevnetyurkskiy slovar*, Leningrad, İzdatelstvo Nauka.

ORUCOV, Alihaydar; ABDULLAYEV, Behruz; RAHİMZÂDE, Nergiz (2006): *Azerbaycan Dilinin İzahlı Lügati* (neşre hazırlayanı, tekmlileşdireni ve redaktörü: Ağamusa Ahundov), Bakü, Şark-Garb Neşriyatı.

PAŞAYEV, Aydın; BEŞİROVA, Âlime (2011): *Azerbaycan Şahıs Adlarının İzahlı Lügati*, Bakü, Mütercim Neşriyatı.

RADLOV, Vasily Vasilyeviç (1893-1911): *Opit Slovarya Tyurkskix Nareçiy*, Tom I – 1893; Tom II – 1899; Tom III – 1905; Tom IV – 1911, St. Petersburg, İmperatorskaya Akademiya Nauk.

SÜMER, Faruk (1999): *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları*, I-II. c., İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

ŞAVAYEVA, Şura Aliyevna (2014): “Arxaizmi v zoonimiçeskoy leksike karaçayevobalkarskogo yazıka”, *Voprosı Kavkazskogo Yazıkoznaniya*, No. 10, Maxaçkala, s.189-191.

ŞEYHÜ’L-HÜKEMÂÎ, Emâdeddîn (1387): *Fihrist-i Esnâd-ı Büka-yı Şeyh Safiyyeddîn-i Erdebîlî*, Tahran, Kitâbhâne-yi Mûze-yo Merkez-i Esnâd-ı Meclis-i Şûrâ-yı İslâmî.

TANRIVERDİ, Azizhan (2009): *Kadim Türk Menbalarında Yaşayan Şahıs Adları*, Bakü, Nurlan Neşriyatı.

YAKUPOĞLU, Cevdet (2009): *Kuzeybatı Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu – Sinop – Çankırı – Bolu; XIII-XV. Yüzyıllar)*, Ankara, Gazi Kitabevi.

ZERİNEZÂDE, Hasan (1962): *Fars Dilinde Azerbaycan Sözlere*, Bakü, İlimler Akademisi Neşriyatı.

BTS - Türk Dil Kurumu: *Büyük Türkçe Sözlük*
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts (18.01.2016)

GTS – Türk Dil Kurumu: *Güncel Türkçe Sözlük*
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&view=gts (18.01.2016)

KAS – Türk Dil Kurumu: *Kişi Adları Sözlüğü*
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&view=kisiadlari (18.01.2016)

TS – Türk Dil Kurumu: *Tarama Sözlüğü*
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama (18.01.2016)

TTAS - Türk Dil Kurumu: *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü*
http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas (18.01.2016)